

ROZDZIAŁ 13.

Funkcja praktyczna geografii społeczno-ekonomicznej.

Uwarunkowania rozwoju i nowe pola badawcze

Grzegorz Micek

Streszczenie: W rozdziale podjęto problematykę aplikacyjności badań geografii społeczno-ekonomicznej oraz nakreślono relacje pomiędzy jej funkcją praktyczną a poznawczą. Wskazano, że funkcja praktyczna jest zazwyczaj wtórna wobec funkcji poznawczej. Ponadto podjęto próbę wskazania istotnych pól zastosowań dyscypliny w praktyce funkcjonowania otoczenia społeczno-gospodarczego: klasyczne i oparte o nowe metody obliczeniowe analizy koncentracji przestrzennej, przepływów, badanie skutków różnych inwestycji czy branż na lokalne otoczenie oraz prace ewaluacyjno-ocenne. W oparciu o prostą analizę bibliometryczną potwierdzono tezę o dużym potencjale aplikacyjnym współczesnej polskiej geografii społeczno-ekonomicznej.

Wprowadzenie

Do niedawna w naukach społecznych obecny był spór o potrzebę stosowalności ich wyników badań. W przypadku geografii społeczno-ekonomicznej również istniały różne postawy wobec prowadzenia badań stosowanych. Obecnie nieliczni kwestionują potrzebę wykorzystywania nauki w praktyce, czasem zasłaniając się brakiem czasu i nadrzędną koniecznością opublikowania wyników. Jak przedstawia to Bański [2016,

s. 112], pojawia się czasem zarzut, że „nadmierna koncentracja na praktycznym wykorzystaniu wiedzy geograficznej może osłabić tzw. badania podstawowe, a tym samym rozwój geografii jako nauki”. Wydaje się, że obecnie zgodnie z etosem przemysłowym [Bieliński, Tomczyńska, 2019], większość geografów społeczno-ekonomicznych dostrzega praktyczną funkcję nauki, komercjalizuje (w różnym stopniu i zakresie) wyniki swoich badań i stara się tworzyć wiedzę społecznie użyteczną [Tarkowski i in., 2023] dla potrzeb organów decyzyjnych. To przecież właśnie nasza dyscyplina powinna odpowiadać na praktyczne potrzeby społeczeństwa, dostarczając rozwiązań i sposobów postępowania w skomplikowanych relacjach pomiędzy człowiekiem i środowiskiem [Kozak, 2013]. Potencjał aplikacyjny i przydatność badań geograficznych są bardzo wysoko oceniane przez osoby zawodowo zajmujące się geografią [Figlus i in., 2022]. Jak uważa wielu geografów największą szansą na rozwój geografii jest właśnie wzrost jej znaczenia w badaniach aplikacyjnych [Bański, 2016]. Za koniecznością wykorzystywania wyników badań geograficznych opowiada się Yeung [2024] w najnowszej monografii *„Theory and Explanation in Geography”*, w której osobny rozdział (*„Beyond ”academic esotericism”: analytical geographies for public engagement and policy”*) poświęca zastosowaniom ustaleń geograficznych w realizacji polityki publicznej. W krajach najbardziej rozwiniętych aplikacyjność bywa dużo częściej wpisana w badania geograficzne i jest w pewien sposób naturalna, a w niektórych krajach (np. Szwajcaria) niejako wymuszona przez regulacje w zakresie finansowania doktoratów. W warunkach polskich, jak słusznie pisze Bański [2016], funkcja praktyczna geografii ograniczała się do roli edukacyjnej, natomiast od początku okresu transformacji wzrosło zainteresowanie prowadzeniem badań stosowanych. Z początku wynikało ono z potrzeb nowopowstałego samorządu lokalnego czy regionalnego oraz konieczności wykorzystania licznych analiz przestrzennych, z czasem coraz bardziej wyszukanych (również z wykorzystaniem narzędzi GIS). Jak piszą Tarkowski i in. [2023], wiele z takich opracowań naukowych pozwoliło określić i ocenić terytorialne zróżnicowane czynniki rozwoju czy różne aspekty rozwoju zrównoważonego. Ponadto instytucje publiczne (Agencja Rozwoju Przemysłu – Domański, Gwosdz, 2005 oraz liczne urzędy marszałkowskie), zrzeszenia branżowe a nawet korporacje (np. przypadek GlaxoSmithKline – Strykiewicz, 2004) stały się zleceniodawcą lub beneficjentem opracowań naukowych o charakterze praktycznym.

W obliczu powyższego wprowadzenia rozważania o stosowalności wyników badań geografii społeczno-ekonomicznej zacząć więc trzeba od zajęcia stanowiska odnośnie tego, czy wyniki badań geografów powinny pełnić nie tylko funkcję teoretyczno-poznawczą, ale i praktyczną. Moim zdaniem funkcja praktyczna jest bardzo ważna w aktywności geografów, choć sędzę, że jest ona wtórna wobec celów poznawczych naszych badań. Oznacza to, że pierwotny rozwój teorii geografii oraz doskonalenie starych i poszukiwanie nowych metod i źródeł danych stymulują rozwój funkcji praktycznej geografii.

Rozwój funkcji praktycznej geografii obrazują pośrednio wyniki ewaluacji działalności naukowej. Na podstawie tzw. opisów wpływu w kryterium III można stwierdzić

za Tarkowskim i in. [2023], że geografia społeczno-ekonomiczna pełni wszystkie funkcje praktyczne wymienione przez Paryska [1990], tj. informacyjną, wyjaśniającą, diagnostyczną, decyzyjną, kulturotwórczą i edukacyjno-wychowawczą. Najczęściej w naszych badaniach pojawiają się funkcje kulturotwórcza (wpływ na zasady, reguły i sposoby ludzkiego działania), diagnostyczna i decyzyjna [Tarkowski i in., 2023]. Z aplikacyjnością geografii społeczno-ekonomicznej najbardziej łączy się funkcja decyzyjna, wyrażana w praktyce ewaluacji poprzez formułowane rekomendacje i koncepcje, projekty dokumentów strategicznych, czy inne formy wsparcia procesów decyzyjnych [Tarkowski i in., 2023]. Funkcja ta powinna być szeroko wykorzystywana do programowania rozwoju lokalnego lub regionalnego, a do jej realizacji świetnie przygotowani są geografowie społeczno-ekonomiczni, gdyż często posiadają duże umiejętności prowadzenia dialogu pomiędzy przedstawicielami różnych, nieraz skonfliktowanych środowisk. W geografii społeczno-ekonomicznej jej funkcja praktyczna przejawia się bowiem w zaangażowaniu w sprawy publiczne poprzez diagnozę i programowanie polityk rozwoju.

Ważną formą realizacji funkcji praktycznej w geografii społeczno-ekonomicznej są badania stosowane. Lisowski [2016] uważa, że istnieje potencjał wyodrębnienia stosowanej nauki społeczno-przestrzennej. Formułując definicję geografii stosowanej, Pacione [2009] podkreśla jej kluczową rolę polegającą na zastosowaniu wiedzy i umiejętności geograficznych do rozwiązywania problemów społecznych, gospodarczych i środowiskowych.

W niniejszym rozdziale postanowiono podjąć problematykę aplikacyjności geografii społeczno-ekonomicznej, w tym znaczenia i relacji jej funkcji praktycznej. Cel opracowania jest dwojaki. Po pierwsze, postanowiono nakreślić relacje pomiędzy funkcją praktyczną a poznawczą w geografii społeczno-ekonomicznej, próbując odpowiedzieć na następujące pytania zadane podczas konferencji naukowej „Teraźniejszość a wyzwania przyszłości geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej” zorganizowanej przez Wydział Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w dniach 24–25 kwietnia 2023 r.: w jakim zakresie i stopniu działalność praktyczna wpływa i kształtuje funkcje poznawcze, a w jakim funkcje poznawcze kształtują funkcje praktyczne? Jaka jest siła tych obopólnych relacji? Po drugie, praca ma na celu identyfikację pól zastosowań geografii społeczno-ekonomicznej w praktyce życia społeczno-gospodarczego. Zanim jednak zastanowimy się nad odpowiedziami na powyższe pytania, spróbujmy zastanowić się nad tym, co stymuluje rozwój funkcji praktycznej w polskiej geografii oraz w jakim stopniu jest ona nauką stosowaną.

Stymulanty rozwoju funkcji praktycznej geografii społeczno-ekonomicznej

W celu odpowiedzi na pytanie o aplikacyjność polskiej geografii społeczno-ekonomicznej oraz kierunek i siłę relacji funkcji poznawczej i praktycznej postanowiono spojrzeć na dorobek publikacyjny naszej dyscypliny na tle światowym. Wykonano obliczenia wartości udziału artykułów, w których abstraktach lub słowach kluczowych pojawia się zagadnienie ich aplikacyjności. Wyodrębniono czasopisma indeksowane w *Social Science Citation Index* w ramach dwóch kategorii *Web of Science*: geografia oraz studia miejskie. Następnie zidentyfikowano liczbę artykułów, w których pojawia się słowo ‘aplikacyjność’ napisanych przez autorów z afiliacją w krajowej jednostce naukowej. W sumie od 2004 r. stanowiły one 0,32% ogółu z 6800 wszystkich artykułów. Odsetek ten porównano z udziałem prac napisanych przez naukowców z polską afiliacją w badanym okresie w czasopismach indeksowanych w *Web of Science* (*Social Sciences Citation Index*). Wartość tego analogicznego odsetka wyniosła 0,20%. Wskazuje to na ponadprzeciętne zaangażowanie polskich geografów w badania, które mają potencjał aplikacyjny. Aby zweryfikować tę tezę, obliczono również odsetek artykułów naukowców z polską afiliacją w renomowanym czasopiśmie o charakterze aplikacyjnym (*Applied Geography*³²). W tym przypadku udział ten wyniósł 1,07% (26 publikacji polskich autorów na sumaryczną liczbę 2426 artykułów od początku 2004 do listopada 2023 r.). Wartość ta jest dość wysoka. Zestawienie powyższych udziałów wskazuje na to, że w polskiej geografii społeczno-ekonomicznej funkcja poznawcza łączy się z funkcją praktyczną, a biorąc pod uwagę zestawienie dwóch pierwszych udziałów, częściej niż w przypadku przedstawicieli innych nauk społecznych. Co więcej, większość tych artykułów ukazała się od 2018 r. i nawet biorąc pod uwagę ogólny trend wyraźnego wzrostu liczby artykułów w czasopismach indeksowanych, można przyjąć, że zagadnienie aplikacyjności jest poruszane w artykułach polskich geografów coraz częściej. Sprzyjają również temu wymagania redakcji czasopism (zwłaszcza zagranicznych), które oczekują zamieszczenia specjalnego akapitu lub sekcji zawierającej opis skutków przeprowadzonych badań dla polityki rozwoju.

Jak już wspomniano, funkcjonujący obecnie system ewaluacji powinien sprzyjać działaniom praktycznym, a u niektórych naukowców nawet wymuszać podejmowanie badań na rzecz otoczenia społeczno-gospodarczego. Biorąc pod uwagę ewaluację działalności naukowej w latach 2017–2021, wielu cennych informacji na temat tzw. kryterium trzeciego pozwalającego ocenić wpływ prowadzonych badań w zakresie geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej na otoczenie dostarcza analiza Tarkowskiego i in. [2023]. Potwierdzono w niej istotną rolę naszej dyscypliny

³² Co prawda czasopismo to publikuje również prace o tematyce w zakresie nauk o Ziemi, niemniej stanowią one zdecydowaną mniejszość, a w dużej części istniejących artykułów obecny jest komponent relacji człowiek-środowisko.

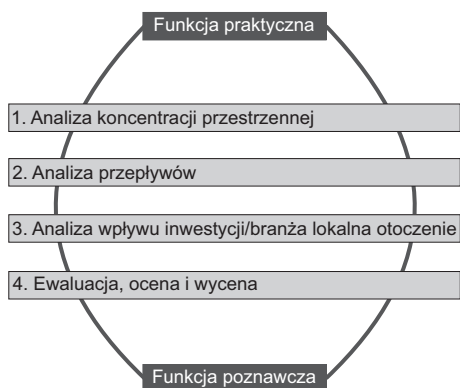
w działaniach na rzecz otoczenia społeczno-gospodarczego, w szczególności w programowaniu interwencji w dziedzinie kapitału terytorialnego oraz we wprowadzaniu i polepszaniu polityki zorientowanej terytorialnie.

Warto jednak spojrzeć realnie na praktykę podziału zadań pomiędzy pracowników w naszych jednostkach. Z jednej strony, często dość ograniczona grupa osób jest zaangażowana w prace aplikacyjne, podczas gdy większość skupia się na próbach budowania funkcji poznawczej naszej dyscypliny. Nadal bowiem istnieje napięcie pomiędzy nieustanną koniecznością realizacji celów naukowych (w postaci wypełnienia tzw. slotów publikacyjnych), a chęcią i możliwościami realizacji zadań praktycznych. Z drugiej strony, potencjał aplikacyjny naszych badań bywa niewykorzystany – wnioski z artykułów o typowo poznawczej problematyce niosą często interesujące i możliwe do zastosowania w praktyce rozwiązania. Dotyczy to na przykład prac, które wskazują na duże znaczenie danego czynnika, np. kapitału społecznego [Działek, 2014] dla rozwoju lokalnego w konkretnym terytorialnym kontekście.

Relacje funkcji praktycznych i poznawczych dyscypliny oraz pola aplikacyjności geografii społeczno-ekonomicznej

Jaka jest więc relacja funkcji poznawczych i praktycznych w geografii społeczno-ekonomicznej ostatnich lat? Zasady ostatniej ewaluacji wyraźnie wskazują na większą rolę przypisywaną tym pierwszym (kryterium „poziom naukowy” prowadzonej działalności ma w przypadku nauk społecznych przyznaną wagę 70%). Zdaniem autora, to funkcje poznawcze kształtują funkcje praktyczne. Te pierwsze są pierwotne, gdyż badania stosowane zazwyczaj prowadzą do uzyskania nowej wiedzy, co konstytuuje informacyjny wymiar funkcji praktycznej [Parysek, 1990]. Natomiast funkcje praktyczne mają co prawda pewne przełożenie na rozwój wiedzy (typowo faktograficznej), natomiast ograniczone jest ich znaczenie dla rozwoju koncepcji czy nowych metod. Z punktu widzenia osób sporządzających ekspertyzy czy raporty, głównym czynnikiem kształtującym funkcję poznawczą tych opracowań są wymagania zleceńodawcy, a nie chęć wykorzystania innowacyjnych metod czy stworzenia nowych czy poprawionych koncepcji.

Problematyka dotychczas podejmowanych badań w zakresie geografii społeczno-ekonomicznej, a mających zastosowania praktyczne jest bardzo różnorodna. Z racji ograniczeń objętości ograniczę się tu do podania wybranych czterech z nich: studiów nad koncentracją przestrzenną, przepływami, badań skutków różnych inwestycji czy branż na lokalne otoczenie oraz prac ewaluacyjnych i oceniających wartość projektów

Ryc. 3. Główne pola symbiozy funkcji praktycznej i poznawczej geografii społeczno-ekonomicznej

Źródło: opracowanie własne.

czy środowiska. Na tych polach zauważalne są elementy symbiozy funkcji praktycznej i poznawczej (ryc. 3).

Po pierwsze, duży i nadal niewykorzystany potencjał tkwi w badaniach koncentracji przestrzennej podmiotów różnych branż. Przykładem niech będą tu badania współwystępowania w przestrzeni podmiotów należących do różnych sektorów kreatywnych [Strykiewicz, 2010] i wynikające z nich wnioski [Strykiewicz, 2013], w tym skala generowanych korzyści urbanizacji. Na gruncie polskim przetestowania wymagana stosowalność koncepcji powiązanych branż (*related variety*; Frenken i in., 2007] jako potencjal-

nie przydatnej w ocenie potencjału rozwojowego miast i regionów. W rzeczywistości postpandemicznej duży potencjał mają studia relacji przestrzennych różnych miejsc świadczenia pracy (przy uwzględnieniu jej nowych form – zdalnej i hybrydowej) oraz zamieszkania.

Po drugie, obecnie w badaniach aplikacyjnych mamy do czynienia z przejściem od analizy miejsc i regionów do badań przepływów osób, przedsiębiorstw czy kapitału [Komornicki i in., 2013]. Są one wdzięcznym, aczkolwiek trudnym (wymagającym często żmudnych własnych badań lub przeliczeń) przedmiotem badań. Nadal mało jest interesujących studiów nad mobilnością, na przykład opartych o duże zbiory danych zbieranych za pośrednictwem smartfonów [Gadziński, 2017, 2018] i różnych urządzeń lokalizacyjnych wykorzystujących GPS. Badania wpisujące się w tzw. zwrot mobilnościowy (*mobility turn*) uznaje się przecież czasem za nowy paradygmat w naukach społecznych [Faist, 2013]. Zbyt mało wykorzystuje się w polskiej geografii analizę sieci, która świetnie nadaje się do określenia węzłów czy elementów pośredniczących [Micek, 2017; Abbasiharofteh, Dyba, 2018].

Po trzecie, istnieje konieczność badania lokalnych skutków różnych procesów przestrzennych. Z jednej strony należy monitorować skutki procesów niekontrolowanej suburbanizacji, zarówno pod względem przyrodniczym, społecznym, demograficznym [Kowalewski i in., 2013; Śleszyński i in., 2021], jak i ekonomicznym [Hołuj, Lityński, 2021]. W dobie zwiększonej mobilności istnieje olbrzymi potencjał badań umożliwiających bardziej efektywne dopasowanie miejsc pracy i zamieszkania, co może, przy odpowiednich uwarunkowaniach legislacyjnych, sprzyjać bardziej kontrolowanemu rozwojowi obszarów podmiejskich w ośrodkach różnej wielkości. Z drugiej strony należy tak kształtować polityki publiczne, żeby skutki kurczenia się miast [Strykiewicz i in., 2014] w zakresie zarządzania infrastrukturą techniczną, społeczną

i mieszkaniowej oraz utraty funkcji przez ośrodki średniej wielkości [Śleszyński, 2016] były minimalizowane.

Na polu analizy wpływu (*impact studies*) wypracowano już na gruncie polskim metodykę badania wpływu inwestycji na wybranych branż gospodarki [Wiedermann, 2007; Micek i in., 2011], specjalnych stref ekonomicznych [Wojtyra, 2020] lub stref aktywności gospodarczej [Wiedermann, Godzik, 2022] na rozwój społeczno-ekonomiczny (*local impact studies*). Opracowano metodykę obliczania efektów mnożnikowych oraz skali ich lokalnego domknięcia i pozalokalnego wyciekania [Stryjakiewicz, 2004; Wiedermann, 2008; Domański, Gwosdz, 2010; Micek, 2011]. Sporo zagadnień badawczych z zakresu turystyki i geografii turystyki ma charakter aplikacyjny. Wśród nich sporą grupę stanowi badania oddziaływania i relacji ekonomicznych parków narodowych z otoczeniem, np. w Babiogórskim [Mika i in., 2015] czy Tatrzańskim Parku Narodowym [Mika, 2023]. Pośrednio dużą grupę badań w zakresie analizy wpływu stanowią również silnie aplikacyjne studia nad zmianami struktur użytkowania ziemi i ich skutkami.

Po czwarte, w dużym stopniu i zakresie prace niektórych geografów zastosowano w studiach ewaluacyjnych. Borowczak [2014] traktuje wprost badania ewaluacyjne jako nowy kierunek badań aplikacyjnych w geografii społeczno-ekonomicznej. W wielu ośrodkach geograficznych w całym kraju od ponad 15 już lat pojawiło się sporo studiów przypadku projektów rewitalizacyjnych, a niektórzy badacze wprost zachęcają się sporządzaniem programów rewitalizacji. W przypadku studiów lokalnych należy jednak pamiętać, żeby unikać standardowych rozwiązań, a rekomendacje dla polityk publicznych powinny być zorientowane terytorialnie [Churski, 2018].

Na polu oceny i wyceny wiele badań prowadzonych jest w duchu integracji obu dyscyplin funkcjonujących w ramach nauk geograficznych. Pierwszym przykładem są metody oceny wartości krajobrazu kulturowego przetestowane przez Mygę-Piątek [2012] na obszarze Żuław Wiślanych, Mazowsza oraz Wyżyny Częstochowskiej. Duże walory aplikacyjne posiadają badania środowiska przyrodniczego i geograficznego w ujęciu systemowym [Degórski, 2006]. Dodatkowo pozwalają one, przynajmniej w teorii, integrować zainteresowania geografów fizycznych i społeczno-ekonomicznych. Dużą wartość integracyjną i aplikacyjną ma koncepcja usług ekosystemowych [Solon, 2008; Stępniewska, Mizgajski, 2023].

Osobne miejsce należałoby poświęcić metodom badań geograficznych, które stanowią o przewadze geografów społeczno-ekonomicznych. Wspomniano już kwestie analizy sieciowej czy badań dostępności, natomiast kluczowe są umiejętności wykorzystania systemów informacji geograficznej [Churski, Zwoliński, 2011; Kozak, 2013] do praktyki życia społeczno-gospodarczego. Jak pisze Kozak [2013, s. 459], technologia informacji geograficznej umożliwia „zarówno zbieranie danych geograficznych, jak i ich analizę oraz wizualizację, ułatwiając w efekcie udzielenie konkretnych odpowiedzi na zadane pytania”. Potencjał aplikacyjny tkwi w wielu zasobach infrastruktury informacji przestrzennej (Geoportalu, bazie danych obiektów topograficznych itd.), a bogactwo (jeśli nie nadmiar) informacji przynoszą również regionalne portale

informacji przestrzennej. Obecnie wiele z procedur planistycznych, ocen oddziaływania na środowisko nie odbywa się już bez wykorzystania GIS.

Podsumowanie

Rozwój funkcji praktycznej geografii społeczno-ekonomicznej podlega licznym wyzwaniom. Po pierwsze, nadal głównym kryterium ewaluacji jest dorobek publikacyjny, co powoduje, że dla ewaluowanej jednostki wystarczy, że nieliczne tylko pojedynczy naukowcy podejmują działania aplikacyjne. Po drugie, niektóre z geograficznych pól badawczych zostały zagospodarowane przez przedstawicieli nauk społecznych. Niemniej nie do przecenienia jest olbrzymi wkład zespołów geografów w politykę rozwoju przestrzennego kraju.

Głównym problemem do rozwiązania pozostaje obecnie nie tyle odpowiedź na pytanie o to, jak prowadzić badania aplikacyjne i prace o charakterze praktycznym, lecz, jak takie studia powinny przekładać na politykę rozwoju. Kluczowa wydaje się tu aktywna działalność obecność naszych absolwentów, doktorantów czy kolegów lub koleżanek z pracy w instytucjach publicznych. Takimi kanałami należy przekonywać przedstawicieli władz lokalnych i regionalnych o konieczności wdrażania *evidence-based policy*.

Niewątpliwie pomiędzy funkcjami poznawczą i praktyczną istnieje pewna asymetria. W dużo większym stopniu funkcje poznawcze kształtują funkcje praktyczne, natomiast *vice versa* funkcje praktyczne mają ograniczone przełożenie na kształtowanie się nowego zasobu wiedzy czy rozwój koncepcji teoretycznych. Do głównych pól, na których dochodzimy do symbiozy funkcji praktycznych i poznawczych, należą: analizy koncentracji przestrzennej, przepływów, badania skutków różnych inwestycji czy branż na lokalne otoczenie oraz bardzo różne prace ewaluacyjno-ocenne.

Literatura

- Abbasiharofteh M., Dyba W., 2018, *Structure and significance of knowledge networks in two low-tech clusters in Poland*, "Regional Studies, Regional Science" nr 5(1): 108–116.
- Bański J., 2016, *Rozważania na temat stanu i perspektyw geografii w Polsce*, [w:] Suliborski A. (red.), *Stan, perspektywy i strategia rozwoju geografii społeczno-ekonomicznej w najbliższych latach (do 2030 r.). Dyskusja międzypokoleniowa*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź: 107–115.
- Bieliński J., Tomczyńska A., 2019, *The ethos of science in contemporary Poland*. „Minerva” nr 57: 151173.

- Borowczak A., 2014, *Badania rozwoju regionalnego jako nowy kierunek badań aplikacyjnych w geografii społeczno-ekonomicznej*, [w:] Maik W., Rembowska K., Suliborski A. (red.), *Podstawowe idee i koncepcje w geografii. Dorobek polskiej geografii po konferencji w Rydzynie. Ocena krytyczna*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź: 115–126.
- Churski P., 2018, *Podejście zorientowane terytorialnie (place-based policy) – teoria i praktyka polityki regionalnej*. „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna” nr 41: 31–50.
- Churski P., Zwoliński Z., 2011, *Funkcje poznawcze i praktyczne nauki o informacji geograficznej (GIS)*, [w:] Kostrzewski A., Maik W., Brudnicki R. (red.), *Geografia wobec problemów współczesności. Funkcje poznawcze i praktyczne geografii*. Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz: 95106.
- Domański B., Gwosdz K. (red.), 2005, *Dziesięć lat doświadczeń pierwszej polskiej specjalnej strefy ekonomicznej. Mielec 1995–2005*. Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego – Agencja Rozwoju Przemysłu, Kraków–Mielec.
- Domański B., Gwosdz K., 2010, *Multiplier effects in local and regional development*. „Quaestiones Geographicae” nr 29(2): 27–37.
- Działek J., 2014, *Is social capital useful for explaining economic development in Polish regions?* „Geografiska Annaler: Series B, Human Geography” nr 96(2): 177–193.
- Faist T., 2013, *The mobility turn: a new paradigm for the social sciences?* „Ethnic and Racial Studies” nr 36(11): 1637–1646.
- Figlus T., Musiaka Ł., Wachecka-Kotkowska L., Włodarczyk B., 2022, *Spółeczna rola geografii jako nauki – wyniki badań empirycznych*. „Czasopismo Geograficzne” nr 93(4): 639–663.
- Frenken K., Van Oort F., Verburg T., 2007, *Related Variety, Unrelated Variety and Regional Economic Growth*. „Regional Studies” nr 41(5): 685–697.
- Gadziński J., 2017, *Wykorzystanie telefonów komórkowych w badaniach zachowań transportowych ludności*. „Prace Komisji Geografii Komunikacji PTG” nr 20(4): 7–19.
- Gadziński J., 2018, *Perspectives of the use of smartphones in travel behaviour studies: findings from a literature review and a pilot study*. „Transportation Research Part C: Emerging Technologies” nr 88: 74–86.
- Hołuj A., Lityński P., 2021., *Ekonomiczne konsekwencje żywiolowej suburbanizacji*, [w:] Śleszyński P., Nowak M., Legutko-Kobus P., Hołuj A., Lityński P., Jadach-Sepioło A., Błaszke M. (red.), *Suburbanizacja w Polsce jako wyzwanie dla polityki rozwoju*. KPZK PAN, Cykl Monografii, Warszawa: 91–123.
- Komornicki T., Korcelli P., Siłka P., Śleszyński P., Świątek D., 2013, *Powiązania funkcjonalne pomiędzy polskimi metropoliami*. IGPIZ PAN, Wydawnictwo Akademickie Sedno, Warszawa.
- Kowalewski A., Mordasewicz J., Osiatyński W., Regulski J., Śleszyński P., 2013, *Raport o ekonomicznych stratach i społecznych kosztach niekontrolowanej urbanizacji w Polsce*. Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej, Warszawa.
- Kozak J., 2013, Jerzy Bański: *Jaka geografia? – uwarunkowania i spojrzenie w przyszłość: głos w dyskusji*. „Przegląd Geograficzny” nr 85(3): 455–461.
- Lisowski A., 2016, *Stan, perspektywy i strategia rozwoju geografii społeczno-ekonomicznej*. [w:] Suliborski A. (red.), *Stan, perspektywy i strategia rozwoju geografii społeczno-ekonomicznej w najbliższych latach (do 2030 r.)*. Dyskusja międzypokoleniowa. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź: 49–67.
- Micek G., 2011, *Estimating Multiplier Effects on the Local Scale*. „Acta Universitatis Lodzianensis, Folia Oeconomica” nr 252: 175–190.

- Micek G., Działek J., Górecki J., 2011, *The Discourse and Realities of Offshore Business Services to Kraków*. „European Planning Studies” nr 19(9): 1651–1668.
- Mika M., Pawlusiński R., Zawilińska B., 2015, *Park narodowy a gospodarka lokalna: model relacji ekonomicznych na przykładzie Babiogórskiego Parku Narodowego*. Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków.
- Mika M. (red.), 2023, *Tatrzański Park Narodowy: funkcja ekonomiczna a postawy społeczności lokalnej*. Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków.
- Myga-Piątek U., 2012, *Krajobrazy kulturowe. Aspekty ewolucyjne i typologiczne*. Uniwersytet Śląski, Katowice.
- Pacione M., 2009, *Applied Geography*, [w:] Kitchin R., Thrift N. (red.), *International Encyclopedia of Human Geography*. Elsevier, Oxford: 174–178.
- Parysek J.J., 1990, *Czy i jak geografia pełni funkcje praktyczne – dwugłos nauki i praktyki*. „Przegląd Geograficzny” nr 62(1/2): 321.
- Solon J., 2008, *Koncepcja „Ecosystem Services” i jej zastosowania w badaniach ekologiczno-krajobrazowych*. „Problemy Ekologii Krajobrazu” nr 21: 25–44.
- Stępniewska M., Mizgajski A. (red.), 2023, *Usługi ekosystemowe w zarządzaniu układami przyrodniczymi*. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Stryjakiewicz T., Jaroszewska E., Marcińczak S., Ogrodowczyk A., Rumpel P., Siwek T., Slach O., 2014, *Współczesny kontekst i podstawy teoretyczno-metodologiczne analizy procesu kurczenia się miast*, [w:] Stryjakiewicz T. (red.), *Kurczenie się miast w Europie Środkowo-Wschodniej*. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań: 9–14.
- Stryjakiewicz T. (red.), 2004, *Wpływ inwestorów zagranicznych na rozwój regionalny i lokalny na przykładzie GlaxoSmithKline Pharmaceuticals S.A. w Poznaniu*. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Stryjakiewicz T., Kaczmarek T., Męczyński M., Parysek J.J., Stachowiak K., 2010, *Polityka wspierania rozwoju sektora kreatywnego w Poznańskim Obszarze Metropolitalnym na tle doświadczeń zagranicznych*. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Stryjakiewicz T. (red.), 2013, *Lokalny plan działania na rzecz sektorów kreatywnych w Poznaniu i Wielkopolsce*. Wydawnictwo Miasta Poznań, Poznań.
- Śleszyński P., 2016, *Delimitacja miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze*. Opracowanie dla potrzeb Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju. Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa.
- Śleszyński P., Nowak M., Legutko-Kobus P., Hołuj A., Lityński P., Jadach-Sepioło A., Błaszke M., 2021, *Suburbanizacja w Polsce jako wyzwanie dla polityki rozwoju*. KPZK PAN, Cykl Monografii, Warszawa.
- Tarkowski M., Michalski T., Połom M., 2023, *Stosowana geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna w świetle trzeciego kryterium ewaluacji jakości działalności naukowej*. „Przegląd Geograficzny” nr 95(1): 5–27.
- Wiedermann K., 2007, *Regionalne efekty mnożnikowe rozwoju przemysłu motoryzacyjnego w aktywizacji gospodarczej województwa śląskiego*. „Przedsiębiorczość – Edukacja” nr 3: 24–35.
- Wiedermann K., 2008, *Koncepcja efektów mnożnikowych w wyznaczaniu wpływu przedsiębiorstw na otoczenie społeczno-gospodarcze*. „Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego” nr 11: 98–106.

- Wiedermann K., Godzik D., 2022, *The role of industrial zones in local development based on the example of the Wieliczka Economic Activity Zone (Poland)*. „Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego” nr 36(4): 7–31.
- Wojtyra B., 2020, *Impact of Local Economic Activity Zones on Socio-Economic Development of Rural Areas*. „Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego” nr 34(1): 62–79.
- Yeung H., 2024, *Theory and Explanation in Geography. Beyond "academic esotericism": analytical geographies for public engagement and policy*. RGS-IBG Book Series, Wiley, New York.